

alışıldan oldukça farklı okunuşu üzerinde durulmak gerekir. Denebilir, ki burada Türk antroponimyasının bütün çalışmalarından faydalanılarak hareket edilmemiştir. Pek çok hallerde yeni okuyuşun sebepleri kestirilememektedir. Yayınlayıcının kapalı e'yi de eski Anadolu türkçesi için kabul etmediği görülmektedir. Halbuki gittikçe artan ip uçları bize tarihî devirlerde, ve o arada tabîî Dede Korkut zamanında böyle bir sesin bulunduğunu teyit etmektedir. Bir de bazı hususlarda çevri yazı ile çevri harf sistemleri biri birine katılmıştır: Eski Anadolu türkçesinde s ve t seslerinin ön ve arka damak temsilcileri bulunduğunu sanmıyorum. Tıpkı basımlarında bulunduğu bir ciltte ş/s ve t/t harfleri ile bir yazılış özelliğine işaret etmenin sebeplerini anlamak güç olmaktadır.

Bütün bunları çok okunaklı Vatikan (1—97. ss.) ve Dresden (1—154. ss.) tıpkı basımları izlemektedir.

Muharrem Ergin bu yayını ile de bize kuvvetli bir filolog olduğunu isbat etmiş bulunmaktadır. Genç araştırmacıya tuttuğu yolda başarılar dileriz. Kendisinden gittikçe gelişmiş çalışmaları ümitle beklemekteyiz.

Mecdut Mansuroğlu

MUHARREM ERGİN, *Osmanlıca dersleri I. Türk dil bilgisi*, İstanbul 1958 (Edebiyat Fakültesi yayınlarından).

Daha önceleri çeşitli vesilelerle belirtmeğe çalıştığım gibi Türkiye'de Türk dil bilgisi öğretiminin son zamanlara kadar yanlış yolda bulunuşu ve pek eksikliğine yapılması millî kültürümüz bakımından büyük bir talihsizlik olmuştur. Dilimiz yurdumuzda uzun zaman amatörlerin elinde kalmış ve bunun tabîî bir sonucu olarak gerek üniversite çevrelerinde, gerekse orta öğretimde Batı'da çoktan beliren ve bize nisbetle büyük ölçüde gerçekleştirilen türkçeyi kendi yapısı içinde anlamak tutumuna adım uydurulamamıştır. Türkiye üniversitelerinde Batı usullerine uyularak türkçe okutulmağa başlandığından beri meydana getirilen incelemeler ise, daha çok monografyalar, statik gramerler veya dilin dış yönü ile ilgili çalışmalardı. Muharrem Ergin ilk olarak çok ihtiyacımız olan ve uzun zamandan beri özlediğimiz zaman ve mekân içerisine yayılmış bir eserle karşımıza çıkmış bulunuyor.

Eser, adından da anlaşılacağı üzere, birinci derecede üniversitede Türk dili öğrenimi yapanlar için hazırlanmıştır. Ancak yazar çevresindeki eksikliği derinden duymuş olacak, ki kitabını Batı türkçesinin tarihî ve karşılaştırmalı bir dil bilgisi olarak kaleme almıştır. Hemen söylenmelidir, ki böyle bir incelemeye üniversite içi kadar üniversite

dışında da ihtiyaç vardı. Artık, bu yayından sonra olsun, aydınlarımız ve orta öğretim gramercileri arasında türkçeyi kendi içinden anlama bakımından bir uyanma olmasını umalım. Eserin dilimizi kavramada bize pek çok şeyler kazandıracağı emniyetle söylenebilir.

Kitap başlıca iki bölümdür: Giriş (1—22. ss.). Burada 1) dil, 2) yer yüzündeki dil aileleri, 3) türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri, 4) konuşma ve yazı dilleri, 5) Türk yazı dilinin tarihi gelişmesi ele alınmıştır. Bilgili ve açık bir anlatıyla göz önüne serilen yukarıki meselelerden her biri, muhakkak, ki okuyucuya pek çok şeyler kazandıracak karakterdedir. Ancak genel olarak bu kısmın daha etraflı olması konuya alışacak kimse için galiba daha hayırlı olurdu. Kestirilip atılamayacak şeyler üzerinde bu yüzden dikkat gerektiği kadar çekilememiş oluyor. Meselâ dilin tariflerinden bir kaçı verilmekle okuyucu uyarılabilirdi.

Asıl konu II. Türk dil bilgisi (23—362. s.) ile ele alınmıştır. Bölümleri: 1. Sesler (23—82. ss.). Burada türkçenin sesleri ilk zamanlarından itibaren ele alınarak gelişmeleri ana çizgileri ile gösterilmiştir. Bu konuda şu husus hatıra gelmektedir: Bilindiği üzere bir dilde ses değişimleri bildiğimiz veya henüz bilemediğimiz bazı sebepler dolayısıyla olur. Sebepleri bilinen ses değişimleri gruplandırılarak gösterilmiş olsa idi, gözümüzün önünde daha organik bir tablo çizilmiş olurdu. Hatta bir dereceye kadar sebepleri bilinmeyen ses değişimlerini de gruplandırmak kabil olabilirdi.

2. Kelimeler (83—362. ss.). İki yönden incelenmiştir: A) Yapı bakımından (85—192. ss.). Bu bahiste kök ve ondan genişletilen ekler sestem hareketle yapı bakımından genel dil bilgisi esasları içerisinde söz ele alınmış ve bu, büyük bir ustalıkla türkçe üzerinde uygulanmıştır. Burada *yardımcı ses* tabirine (126. s.) dokunmadan geçemeyeceğim: Bilindiği üzere yer yüzünün bütün dillerinde bu sesin adı *bağlayıcı ses*'tir. Öyle sanıyorum, ki bu ifade fonksiyonunu daha iyi anlatmaktadır. Nasıl, ki *yardımcı fiil* ifadesi ile türkçede olduğu gibi başka dillerde de fonksiyonca bütün bütün ayrı bir şey bildirilmektedir. Ekler de büyük bir titizlikle ve etraflı bir şekilde şu sıra içerisinde gösterilmişlerdir: 1) İsimden isim yapma ekleri (135—158. ss.); 2) isimden fiil yapma ekleri (158—162); 3) fiilden isim yapma ekleri (163—177); 4) fiilden fiil yapma ekleri (177—192). Burada da şunlar söylenebilir, sanırım: Eklerde fonksiyonların daha yakından belirtilmesi maksat için çok faydalı olurdu. Bundan başka kökten genişletilmelerde 1) fiilden fiil; 2) fiilden isim; a) asıl isim, b) isim-fiil; 3) isimden fiil; 4) isimden isim sırasını tut-

mak türkçede pek muhtemel olarak esas unsurun, başka bir deyimle bütün türeyişlerin fiil kökünden olması ve eklerin köke geniş ölçüde bu sıra içerisinde getirilmesi bakımından daha organik olurdu.

B) Mana ve vazife bakımından sözler (193—334. ss.) şu bölümler altında ele alınmışlardır: 1) İsimler (194—253. ss.), ki a) isim (ad), b) sıfat, c) zarf ve d) zamirlerden müteşekkildir; 2) fiiller (251—313. ss.), ki, a) fiil çekimi, b) fiillerin birleşik çekimleri, c) partisipler (isim-fiiller) ve d) gerundiumlar (zarf-fiiller) alt bölümlerine ayrılmışlardır; 3) Edatlar (313—334. ss.), ki a) ünlem edatları, b) bağlama edatları ve c) son çekim edatları gruplarına ayrılmıştır. Bu sınıflamada, hiç şüphe yok, ki türkçenin yapısı göz önünde tutularak yapılmıştır ve muhakkak olan bir şey varsa, o da geniş ölçüde isabetli oluşudur. Ancak bu konuda da şahsî görüşümü kısaca vermeden geçemeyeceğim: Türkçede sözler şekilce dört grup altında toplanabilirler: 1) fiil kökleri ve dolayısıyla gövdeleri; 2) isim kökleri ve dolayısıyla gövdeleri; 3) sayı sözleri; 4) zamirler (aslî zamirler). Bunların ilk üçü ayrı ekler almakla biri birlerinden kesin olarak ayrılırlar. Dördüncü grup ise, çekimi sırasında kökü veya kök ünlüsü değişmek dolayısıyla öteki kategorilerden farklıdır. Ancak bu sayılan söz gruplarının hiç birisi kendi başına söz bölümlerini meydana getirmezler. Söz bölümleri bu dört grup sözden veya genişlemelerinden 1) söz dizimi ve 2) belirli işletme ve hatta yapı ekleri vasıtasıyla belli olmaktadır ve şu baş bölümlere ayrılabilir: 1) ad, 2) zamir, 3) sıfat, 4) zarf, 5) edat, 6) fiil.

Eserin söz dizimi ve cümle bilgisi kısımları A) Kelime grupları (334—355. ss.) ve B) Cümleler (357—362. ss.) olmak üzere iki baş bölüm halinde toplanmıştır. Alt bölümlerine bir göz atılacak olursa, ne derece faydalı oldukları kolaylıkla anlaşılır: 1) Tekrarlar; 2) Bağlama grupları; 3) Sıfat tamlaması; 4) İyelik grubu ve isim tamlaması; 5) Birleşik isim; 6) Birleşik fiil; 7) Unvan grubu; 8) Ünlem grubu; 9) Sayı grubu; 10) Edat grubu; 11) İsnat grubu; 12) Genitif, datif, lokatif, ablatif grupları; 13) Fiil grubu; 14) Partisip grubu; 15) Gerundium grubu; 16) Kısaltma grubu. 1) Fiil; 2) Fail; 3) Nesne; 4) Yer tamamlayıcısı; 5) Zarf; 6) Fiil cümlesi; 7) İsim cümlesi; 8) Birleşik cümle. Ne yazık ki her biri çok kısadır. Bu alanda çok kısır olduğumuz ve yazarın her birinin kolaylıkla bir kaç misline çıkarabileceğini düşündükçe insanda esef artıyor. Belki kitabın hacmini arttırmamak isteği ile böyle hareket edilmiştir. Ancak biz yine kendisinden bu yolda tam bir eser bekliyoruz. Burada da önemli saydığım bir noktaya takılacağım: İnancımıza göre türkçede cümleleri 1) fiil cümlesi ve 2) isim cümlesi olarak ayrır-

mak doğru olamaz. Böyle mütalâa edilecek olursa, tarihî devirlerde isim kullanışlarını bulamadığımız 1) geçmiş zaman, 2) şart, 3) emir-dilek çekimi dışında türkçenin bütün çekimli fiilleri isim asıllıdır ve dolayısıyla bunların yaptıkları cümleler isim cümlesi sayılmalıdır. Fiillerin bu karakterlerini yeni türkçeye kadar takip edebilmekteyiz. Hatta yukarıda sayılan esastan fiil asıllı olarak kabul edilen üç fiil çekim ekini de tam olarak ayıramamaktayız; zira bunların da eski devirlerde tek tük isim kullanışları meydana konabilmiştir.

Sayın Muharrem Ergin bu eseri ile bize türkçe üzerinde yapılan incelemelere aşinalığını ve fakat bütün bunları aynı zamanda formasyonunda eriterek bizler için çok kıymetli olan görüşlerini aksettirmesini bilmiştir. Gerçekten bir görüş olmalıdır, ki yukarıda sırası düştükçe dile getirilen görüş ayrılıkları ileri sürülebilir. Ancak bu derin bilginin dayanağı olan bibliyografya eserde yer almamıştır. Bunu âdeta unutmuş diyelim geliyor. Hareket noktalarını göstermekle okuyucularına çok hayırlı bir metod kılavuzluğu yapacağını inananlardanım. Fakat, muhakkak olan bir şey varsa, o da memleketinin kendisinden bu yolda daha da olgunlaşmış eserleri beklediğidir. Kendisine Türk dili araştırmaları yönünden pek çok şeyler borçluyuz.

Mecdut Mansuroğlu

MUHARREM ERGİN *Osmanlıca dersleri II. Eski yazı-Arapça unsurlar - Farsça unsurlar - Aruz - Metinler*, İstanbul 1958 (Edebiyat Fakültesi Yayınlarından), 1—176 s. ve 364—396 s.

Etraflı bir şekilde hazırlanmış olup yukarıda tanıtılan I. kısımdan sonra öğrenciler ve genel olarak Arap harfleri ile türkçe yazılışını öğrenmek isteyenler için pratik maksatla kaleme alınmış bir kitaptır.

Ağırlık noktası olan Arap harfleri ile türkçe metinler (1—176. ss.) aslında hiç bir zaman Arap harfleri ile çıkmamış olan yazılardan başlamak üzere XV. yüzyıl Anadolu türkçesine kadar uzanan pek güzel bir seçmedir. Eser bu kısmı ile Arap harfleri ile Anadolu türkçesinin değişik safhalarını tanıtan değerli bir antologya olmak niteliğini taşımaktadır. Bir az daha kabarık olması ve Doğu türkçesinden de örnekler bulundurması halinde türkçenin İslâm medeniyeti çevresinde gelişmesini ana çizgileri ile göstermek gayesine tam olarak ulaşmış sayılabilirdi. Bu ise, Edebiyat Fakültesi'nde Arap harfleri ile türkçe derslerini takipte ideal bir kılavuz olurdu, inancındayım. Arap yazısı ile türkçe metinlerden örnek mahiyetinne tıpkı basımlar vermek de Türklerce kullanılan Arap yazı çeşitlerini tanıtmak bakımından şüphesiz çok